

VRIJEDNOSNE KONOTACIJE POVIJESNIH PROSTORA U DUBROVAČKOJ KNJIŽEVNOSTI 17. STOLJEĆA

Ivana Brković

I. Referencije na povijesni diskurs razmjerno su česte u dubrovačkoj književnosti u 17. stoljeću. Svjedoče o tome u prvome redu karakteristični barokni žanrovi poput povijesnog epa, tragikomedije i prigodnoga pjesništva: povijesni prostori javljaju se kao bitni konstituenti književnih svjetova u epskim djelima kao što su *Osman* Ivana Gundulića, *Dubrovnik ponovljen* Jakete Palmotića Dionorića ili *Beča grada opkruženje od cara Mehmeta i Kara Mustafe velikoga vezijera* Petra Bogašinovića, pseudopovijesne tragikomedije Junija Palmotića (*Pavlimir*, *Danica*, *Captislava*, *Bisernica*), Šiška Gundulića (*Sunčanica*), Vice Pucića Soltanovića (*Ljubica*), Antuna Gleđevića (*Zorislava*), a na njih se upućuje i u prigodnim sastavcima Vladislava Menčetića, Ivana Gundulića, Nikolice Bunića, Bara Bettere ili Petra Kanavelića. Ideja povijesnoga prostora, koja čini bitnu odliku književne topografije u tim djelima, očituje se, primjerice, u lokalizaciji radnje na teritorije koji u prvome redu upućuju na povijesne političke entitete, preko likova koji su označitelji takvih prostora ili u iskazima u kojima se prizivaju povijesni teritoriji, osobe ili događaji pa unutar opsega njihovih književnih svjetova figuriraju mahom politički oblikovane zajednice poput Dubrovačke Republike, Ugarskog, Bosanskog ili Poljskog Kraljevstva, Osmanskoga Carstva i dr. Njihovo pak oblikovanje i vrednovanje, koje se razotkriva na različitim razinama književnoga teksta, upućuje na reprezentaciju prostora čija funkcija nadilazi funkciju kulise književnog zbivanja. Riječ je, naime, o tipu književnog prostora čiji je prikaz bitno obilježen društvenim

iskustvom prostora¹ i koji istodobno upućuje na historijski, društveno-politički i ideološki diskurs kao na širi referencijski okvir.² U tom smislu, u slike će se povijesnih prostora dubrovačkih autora 17. stoljeća upisivati ideje identiteta poput domoljublja, *slovinstva* i kršćanstva, koje su karakteristične za tadašnji historiografski, kulturni, politički i ideološki diskurs.³ Pritom će reprezentacija prostora razotkrivati takvo razgraničavanje vlastitosti i drugosti u kojem se vlastitom prostoru uglavnom pridaje pozitivni vrijednosni predznak, a prostoru drugoga najčešće negativni. To pak upućuje na poziciju vrednovanja određenu autocentričnom perspektivom, koja se očituje i u oblikovanju pojedinačnih povijesnih prostora pa je preko mreže autopredodžbi i heteropredodžbi moguće uspostaviti njihovu (imaginarnu) vrijednosnu hijerarhijsku ljestvicu.

II.1 Na samom vrhu tako zamišljene vrijednosne hijerarhijske ljestvice među povijesnim prostorima u dubrovačkoj književnosti nalazi se Dubrovnik. Javlja se on kao konstanta u Dubrovčana, a najiscrpniji niz predodžbi o vlastitome gradu zatječemo u Gundulićevoj *Dubravki* (1628.) i Palmotićevoj *Pavlimiru* (1632.). U njima se on oblikuje kao mitski i sveti prostor prožet poviješću kolektiva, tj. kao *etnobraz*,⁴ kao politički prostor s uređenjem zasnovanim na vlasti plemenitih i zakonu, kao prostor slobode, mira, blagostanja i vjere, te utočište izbjeglicama. Tako se pastoralni, idilični prostor Gundulićeve Dubrave oblikuje kao prostor identiteta obilježen idejom idealne i željene zajednice pod čijim se alegorijskim ruhom krije autorov Grad, tj. Dubrovačka Republika. On se konstituira kao prostor sklada i blagostanja, podrazumijeva određeni društveni poredak, zakon i običaje te

¹ Pristupimo li, dakle, kategoriji prostora u književnosti kao nositelju značenja, tj. kao prostoru što ga stvara čovjek, on pretpostavlja društveno-konzensusna pridavanja značenja, koja pak čine temelj za subjektivna oblikovanja i varijante unutar iskustva pojedinca, kao i unutar iskustva prirode ili unutar vrednovanja institucionalnih područja. Pritom dinamika društveno konsenzusne i subjektivne semantizacije prostora određuje i njegovu reprezentaciju. Vidi o tome Würzbach, 2001.: 108-109.

² Naime, kako ističe Würzbach, literarnost, tekstualnost, veze s tradicijom i kulturna referencijalnost semantizacije prostora ne iskazuju se samo u tipovima prostora: pogled na obradu različitih diskursa u prikazima prostora ne omogućuje samo prepoznavanje specifičnosti sadržaja nego i šire intertekstualne kulturne veze (2001.: 112-114).

³ Usp. i Dukić, 2003.: 487-499; Letić, 1982.; Bogišić, 1991.: 9-38.

⁴ Usp. Anthony D. Smith, 1999.: 149-159. Smithovu je tvorenicu *ethnoscape* kao *etnobraz* prevela Zrinka Blažević u knjizi *Ilirizam prije ilirizma* (2008.: 90).

sustav vrijednosti u kojem se zajednica, sloboda i mir vrednuju kao najveće dobro. Takav se svjetonazor legitimira oblikovanjem Dubrave kao prostora podrijetla, što ilustrira iskaz pastira Brštanka u kojem se ističe svetkovina slobode kao tekovina slavni predaka:

Lijepa ti 'e zaisto običaj veoma
kom naše sej misto slavi se, družbo mâ,
u strani da se ovoj dan s tancim provodi
posvećen pričistoj božici slobodi.
Najljepša od vila družu se i vijera
za draga i mila vrhu svijeh pastijera.
Ne scijen'te da ištom ova se odredi
spomena s godištom svacijem kâ slijedi.
Na zboru pradjeda od ove Dubrave,
kad prođe besjeda da ovi dan slave,
razumni starci oni u kori dubovi
među inijem zakoni urezaše i ovi:
da užiče nepristav slobode spomena
u unucijeh njih ljubav od dobra općena;
i da se u miru dni vode sred sklada,
dočim se pastiru ljubi od sve vrste da.
(Gundulić, 1938.: 284; s. 655-670)

U *Pavlimiru*, u kojem se tematizira postanak grada, Dubrovnik kao prostor podrijetla upućuje na epidaursku prošlost te slavne romanske i slavenske korijene, u čemu se razaznaje historiografski, legendarni i hagiografski diskurs o nastanku Grada,⁵ a uz ideologeme slobode i idealnog poretka zasnovanog na vlasti plemenitih, u njegove se temelje ugrađuju ideologemi kršćanske, točnije katoličke

⁵ Primjerice, legenda o kralju Pavlimiru kao o osnivaču Dubrovnika nalazi se, između ostalog, u *Ljetopisu popa Dukljanina* (1950.: 61-71), u *Kraljevstvu Slavena* Mavra Orbinija (1999.: 280-282), a u literaturi se kao mogući Palmotićeve izvor navodi i povijesno djelo J. Lukarevića *Copioso ristretto degli annali di Rausa libri quatro* (Potthoff, 1973.: 78). Legenda pak o Svetom Ilaru i zmaju bila je veoma proširena u okolici Dubrovnika, u pisanoj i usmenoj tradiciji (Bošković Stulli, 2002.: 494).

vjere i gostoljubivosti prema izbjeglicama i nevoljnicima.⁶ Taj se prostor, određen sintagmom »među Lavom i Drokunom«, ujedno oblikuje u konfesionalnom i političkom smislu kao važna granična, tj. točka susreta Istoka i Zapada, odnosno islama i kršćanstva, uz što se vezuje predodžba o Dubrovčanima kao o mirotvorcima i vještim diplomatima koji uspijevaju održavati ravnotežu među velikim silama poput Habsburške Monarhije, Osmanskog Carstva i Mletačke Republike:

Svijetla će ova još dubrava,
tu joj Višnji moć dariva,
upitomit orla siva,
silna zmaja, bojna lava.
(Palmotić, 1882.: 103, s. 3390-3393)

Takva idealna slika Dubrovnika priziva se u većine dubrovačkih autora, a najčešće se posreduje preko svojevrsnih kataloga autopredodžbi ili u pojedinim motivima među kojima se ističe Dubrovnik kao prostor slobode, a osim u književnosti, zatječemo je u historiografskim spisima, dokumentima i dr. U njoj se lako razaznaju ideologemi koje je njegovala dubrovačka vlastela, a koji su, prihvaćeni dijelom i među pučanima, određivali cjelokupni dubrovački kulturni diskurs ranog novovjekovlja.⁷

No iza željene, utopijske slike Grada nailazimo i signale krize. U Gundulićevoj *Dubravki*, osim u pojedinačnim iskazima u kojima se iznosi kritika pojedinih pojava među stanovništvom Dubrave, poput nesigurnosti i nesrčanosti mladog naraštaja (Miljenko), »ženidbe nesličnih«, ženske rastrošnosti i neiskrenosti i sl., ona se ističe u samom zapletu, u kojem su suci, usuprot svim običajima i zakonima starih, na Dan slobode kad se vjenčaju najljepši pastir i vila, lijepoj Dubravki umjesto Miljenka

⁶ Čitav je niz slavni izbjeglica što su boravili u Dubrovniku: kraljević Silvestar i majka, nasljednik bosanskoga kralja Stjepana i žena Lizbeta, Sigismund, despot Đurađ sa ženom Jerinom i sinom Lazarom, Tomaš Paleolog i Petar Sorodino (Palmotić, 1882.: 88-89; s. 2878-2925). Sva ta imena upućuju na povijesne osobe sa susjednih državnih prostora, koje su, prema predaji, boravile u Dubrovniku. O proširenosti predodžbe Dubrovnika kao utočišta »nesretnim smrtnicima« svjedoče i Palmotićev dramolet *Gosti grada Dubrovnika* te djela poput *Opisa slavnog grada Dubrovnika* Filipa de Diversisa (2004.: 121) ili Orbinijevo *Kraljevstvo Slavena* (1999.: 258-260). Takva je predodžba prisutna i u *Dubravki*, a posreduje se likom nesretnog Ribara koji u Dubravi traži utočište. O tome vidi i Letić, 1982.: 15.

⁷ Usp. Janeković Römer, 1999.: 13-40; Letić, 1982: 24-28. Kunčević, 2008.: 9-64.

namijenili bogatog i ružnog Grdana, koji ih je podmitio. Idealnoj Dubravi tako prijete krah kojem su uzrok individualni interesi, tj. lakomost i podmitljivost onih koji o zajednici odlučuju. Manje izravno nego u Gundulića, stanje krize naslućuje se i u Palmotićevim tragikomedijama, posebice u didaktički oblikovanim komentarima u kojima se tematiziraju vlast i vladanje, novac i pohlepa, ksenofobija i sl. Dajući dubrovačkoj publici na znanje kako bi svijet trebao izgledati i funkcionirati, implicitno se signalizira odmak od idealnog modela.⁸ Kriza što se naslućuje u tim djelima jest moralna, materijalna i duhovna kriza, i to upravo onih koji bi trebali služiti kao uzor, a to je vladajući sloj kojem su oba autora pripadala. Osvrnemo li se na tadašnji povijesni i društveni kontekst, njihov kritički ton postaje razumljiv: na početku 17. stoljeća dubrovačko je plemstvo doživjelo raskol, a s vremenom je sve više propadalo i u materijalnom smislu.⁹ No, najveća kriza dubrovačkog društva, koju je ono proživljavalo nakon potresa 1667. u kojem je stradao velik dio stanovništva i mnoga materijalna dobra, potaknut će u književnosti predodžbu u čijem je središtu Dubrovnik kao prostor kršćanske vjere i mjesto obnove. U pjesničkim sastavima Bara Bettere, Petra Kanavelića i Nikolice Bunića,¹⁰ nastalima u povodu velike trešnje i objavljenima u Anconi 1667. pod naslovom *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnji*, u Bunićevu spjevu *Feniče aliti srečno narečenje*

⁸ Kao ilustracija može poslužiti *Danica* (1644.) čiji treći čin završava iskazom Kora u kojem se tematizira lakomost i pogubnost novca te se zaključuje: »Grad je u svem čestiti oni, / ni može imat štete nijedne, / ki vladanje svoje nasloni / na kripodne ljudi i vrijedne. / Mogući su ljudi često, / u kojih nije bilo znanja, / pogrdili rodno mjesto, / kad su bili sred vladanja« (Palmotić, 1882.: 351, s. 2135-2142). U *Captislavi* se pak iznosi kritika neinventivnosti i lijenosti mladih naraštaja te se ističe »da tko isprazan doma sjedi, / ne zna stvari vrijedne i znane« (Palmotić, 1883.: 201, s. 1404-1405).

⁹ Raskol dubrovačke vlastele tumači se kao rezultat Velike zavjere 1611./12., tj. pokušaja razvlaštenih plemića da Republiku uključe u vojne planove protuosmanske koalicije. Vlastela su se prema rodovskom ključu grupirala u dvije skupine koje su zagovarale različitu politiku: na jednoj su strani bili pristaše protuosmanske politike i savezništva sa Španjolcima (od 18. st. poznati kao salamankezi), a na drugoj zastupnici pragmatičnog političkog djelovanja koji su nastojali zadržati naklonost i zaštitu Osmanlija (sorbonezi). Poput I. Gundulića, J. Palmotić pripadao je sorboneškoj struji. Detaljno o tome: Ćosić; Vekarić: 2005. S druge strane, siromašenje vlastele u 17. je stoljeću bila opća pojava te su mnogi plemići rasprodavali svoja imanja i nekretnine, a sve više plemićkih djevojaka odlazilo je u samostane zbog nedostatka miraza. Usp. Letić, 1982.: 39-46.

¹⁰ Na ovome mjestu zahvaljujem prof. dr. Milovanu Tatarinu, koji mi je velikodušno ustupio svoju dosad neobjavlenu transkripciju Bunićeve pjesme.

gradu Dubrovniku po trešnji te u povijesnome epu Jakete Palmotića Dionorića *Dubrovnik ponovljen*, prirodna katastrofa tumači se kao Božja kazna zbog grijeha, pri čemu je Dubrovnik kao prostor posebne Božje milosti i zaštite svetaca, osobito Sv. Vlaha,¹¹ pošteđen od potpune propasti. Takvu predodžbu ilustriraju, između ostalog, i početni stihovi prigodnice Nikolice Bunića, u kojoj je iskazni subjekt grad Dubrovnik:

Od moguće višnje ruke
zasve er zgrade me su strene,
i s pravedne višnje odluke
silna od ognja užezene;

(...)

Milostivi Bog ovo je
Naš je on odkup i obrana,
Milosrdje obilno je vrh
grešnika pokajana.

Vrz'te zlobe, i skrušeni
sved ronite suza rijeke,
stavni, krepci, ustrpljeni
svi slavite njega u vike.

Ko zna, ko zna da obrati
milostivo lice svoje
i da bude sazidati
iz pepela zgrade moje.¹²

¹¹ Lik Svetoga Vlaha prisutan je u dubrovačkom kulturnom diskursu od srednjovjekovlja, a osobito je čest motiv u književnim tekstovima 17. stoljeća kad se »oko lika svetoga Vlaha isprepleće (...) razgranat mit u koji su se slile brojne podsvjesne političke frustracije i strahovi, ali i željene političke i društvene predodžbe, veličajući ga ne samo kao svetoga čovjeka i zaštitnika pojedinaca nego i kao branitelja, zaštitnika i spasitelja Grada u svim kriznim, unutrašnjim i vanjskim situacijama« (Fališevac, 2007.: 139). Također, o dubrovačkom svecu u hrvatskoj književnoj kulturi vidi: temat »Sveti Vlaho poglaviti dubrovački obranitelj« (*Dubrovnik*, V (1994.), 5)

¹² Usp. Bunić 2004.b: 183, s. 1-4; 9-20. U prigodnici Petra Kanavelića također zatečemo sličnu predodžbu u iskazu kraljice *slovinskog* jezika koja stoluje »sred slavnoga Dubrovnika« s kojim se ujedno poistovjećuje: »I ako blago moje milo / Čarkve, dvori, kuće, sgrade / U pepeo se obratilo/ I već mi ga nie sade;/ Nie odluka viečna bila / Mene

Kao prostor obnove, prisposobljen ptici feniks, priziva hrabra i požrtvovna djela dubrovačkih vlastelina koji su u kaosu nakon potresa pokazali privrženost Gradu, odnosno Republici, te poziva na moralnu i duhovnu obnovu vlastele kao preduvjet za onu materijalnu.¹³ Dubrovnik kao prostor posebne Božje skrbi susreće se i kasnije, a kao primjer se može navesti pjesma *Trstenko pastijer u veselju* Petra Kanavelića s početka 18. stoljeća (1703.), u kojoj nalazimo sliku obnovljene zelene Dubrave koja je, »branjena (...) od desnice / svemoguće Božje svete«, prebrodila sve nevolje i poraze i nakitila se »novijem cvijetjem« (Kanavelić, 1972.) .

Predodžbe o vlastitom, dubrovačkom prostoru u dubrovačkom književnom diskursu otkrivaju sustav vrijednosti u kojem zajednica, tj. država zaposjeda najvažnije mjesto. Djelovanje u skladu s općim dobrom, pravednost i požrtvovnost poželjne su odlike vladara, a sloboda, vladavina zakona, aristokratski poredak i vjera temelji su očuvanja i prosperiteta zajednice. Imperativ zajednice podrazumijevat će katkad i kršenje univerzalnih etičkih načela, što se očituje u povijesnom epu *Dubrovnik ponovljen* Jakete Palmotića Dionorića, u čijem je tematskom središtu diplomatska akcija dvojice dubrovačkih poklisara Jakimira i Nikole u Osmanskom Carstvu. U epu u kojem se priziva vjera u Boga i kršćanstvo kao jedini prihvatljivi svjetonazor iznevjerene su, u ime općeg dobra i opstanka zajednice, upravo kršćanske vrijednosti koje se snažno zagovaraju. Naime, za uspjeh poklisara na Porti dobrim je dijelom zaslužna diplomatska laž kojom su se poslužili u obraćanju sultanu i turskim velikodostojnicima.¹⁴ U takvim pak etičkim polazištima moguće je razabrati

sasvim poraziti / Neg cieć težkiah griehah, i dila' / Milostivo pohoditi« (Kanavelić, 1841.: 179, s. 157-164).

¹³ Primjerice, ep *Dubrovnik ponovljen* donosi sliku porušena, tužna i tragedijom demoralizirana grada, koji se uspio otrgnuti od posvemašnje propasti pomoću Božjom i zagovorom Sv. Vlaha te vođen plemenitim nastojanjima pojedinih vlastelina koji su uspjeli dići moral i pobuditi optimizam među pučanstvom. U prvom pjevanju, koje retrospektivno prati kronologiju zbivanja nakon potresa, ističe se govor kneza vlasteli u kojem se, uz pozivanje na vjeru, slobodu i Grad kao najveće vrijednosti, nalaže konkretno djelovanje (Palmotić, 1974.: 3-5, strofa 25-47). Ti se događaji ponovno evociraju u 13. pjevanju, u govoru dubrovačkog poklisara Bunića pred sultanom, no ovaj put kao iskaz svjedoka, pri čemu se kao posebno zaslužni za spas Grada ističu »dva Baselja i s njim zajedno / još Gjamanjić plemeniti, / ki uzeše svijesno i vriedno / u toj tuzi gospoditi« (268, strofa 110). Usp. Letić, 1982.: 158-178; Samardžić, 1983.: 223-404.

¹⁴ Naime, kako bi pridobili naklonost sultana i uvjerali ga u tešku situaciju nakon potresa, oni su dolazak mletačkog poslanstva u Dubrovnik opisali kao vojnu prijetnju pri

utjecaj ranonovovjekovnih koncepata države, ali možda još i više političku praksu Dubrovačke Republike čija je sloboda bila upravo rezultat izvanredne diplomatske vještine vlastele.

II.2 Opće mjesto u književnosti 17. stoljeća jest i predodžba Dubrovnika kao središta šireg *slovinskog* prostora. S jedne strane, koncept tog prostora podrazumijeva ideju zajednice država reprezentiranih političkom i društvenom elitom, koja se, osim u lokalizaciji radnje na *slovinske* državne prostore, tj. dvorove, otkriva i preko figura vladara. S druge strane, njegovo je bitno obilježje i ideja »naroda« ili »puka«, čiji su temelji zajednički jezik, podrijetlo, običaji, kršćanska vjera i junački karakter.¹⁵ U teritorijalnom smislu *slovinski* prostor, ovjeren darovnicom kralja Aleksandra, obaseže prostranstva unutar granica koje čine Jadransko i Ledeno more, a njegova topografija uključuje imena naroda, država, gradova, rijeka i gora. U tim se odrednicama *slovinskog* prostora pritom kriju topoi ilirskog ideologema koji nije tek ekskluzivno obilježje dubrovačke književnosti: on je, štoviše – na što upućuje i Zrinka Blažević u knjizi *Ilirizam prije ilirizma* (2008.) – kontinuirano prisutan u historiografskom i kulturnom diskursu na širem hrvatskom prostoru.¹⁶ Takav koncept i geografske koordinate zaziva i početak Gundulićeve pohvalnice *U slavu Ferdinanda II. kneza toskanskoga*:

Zaleti se strjelovita
na sunčanih kolih Slava
po najvećem dijelu svita
slovinskih svih država,

čemu su Dubrovčani uspostavom snažne obrane uspjeli odvratiti neprijatelja (usp. Palmotić, 1974.: 275-276, strofa 182-195).

¹⁵ Upravo ideologem »slovinskoga jezika«, tj. puka te onaj Dubrovnika kao središta *slovinstva* javljaju se kao gotovo neizostavni motivi u dubrovačkim djelima u 17. stoljeću, ali i kasnije.

¹⁶ Topička matrica ilirskog ideologema, prema Z. Blažević uključuje: a) zajedničko drevno podrijetlo, b) teritorijalnu rasprostranjenost, c) jezično jedinstvo, d) nacionalnu karakterologiju, e) nacionalnu geografiju, f) nacionalne institucije, g) nacionalne heroje, h) nacionalne svece. Usp. 2008.: 90-113, ovdje 90. Također o *slovinstvu* u hrvatskoj književnoj kulturi usp. Bogišić, 1991.: 9-38; Letić, 1982.: 59-69; Lauer, 2002.: 9-32.

i rasvanu iz vedrine
nje obraza svijetla zora
s dubrovačke pokrajine
do Ledena mrazna mora;

sto kraljevstva gdi se čuje
slovinsko ime slovit sada,
kijeh svijet prostran razdjeljuje
a općeni jezik sklada:
(Gundulić, 1938.: 384, 1-12)

U Palmotićeovu *Pavlimiru* slovinski prostor uz Bugare, Bošnjake i Hrvate, nastanjuju »Goti, Sveci i Dani, / bojni Ugri i Moravi/ Lešci, Moški, Pomerani« (1882.: 110, s. 3652-3654),¹⁷ a u *Captislavi* je on kao prostor junačkih djela, između ostalog, topografski određen katalogom rijeka (»Visla, Dunav, Sava, Drava, / Neper, Nester, Volga, Tana, / Dvina, Drina, Prut, Morava i Marica svud spjevana«; v. Palmotić, 1883.: 197, s.1249-1252).

Ideja *slovinskog* prostora bitno određuje i topografiju Gundulićeova *Osmana*. U njemu se, pritom, velik dio toga prostora oblikuje kao nemirni prostor nadmetanja i stalnih sukoba kršćanstva i islama. Primjerice, Ali-pašino putovanje u Varšavu na mirovne pregovore uključuje i boravak na području čije granične točke čine Rumelija na jugu i Hoćim na sjeveru (3. pjevanje), koje je u političkom smislu pod turskom vlašću, no ono ni po čemu drugom nije tursko: Rumelska polja, Marica, Vitoš, Kunovica, Planina Stara, Samokovo, Provadija, Crno more, Varna, Dobruča, Podunavlje, Nikopolje, Drstero, Čelije – sve su to točke koje oblikuju *slovinski* prostor kao prostor granice, rata i neslobode, ali i kao prostor kršćanstva, slavne prošlosti i junaka, pohranjene u usmenoj predaji, na čiju vjerodostojnost upućuje i mit o Orfeju kao o *slovinskom* pjesniku. Gotovo identičnu sliku prostora zatječemo i u 8. pjevanju, u kojem je mjesto radnje Smederevo. Jedina je pak svijetla točka unutar toga neslobodnog i nesretnog prostora Dubrovnik, koji se apostrofira u sljedećim stihovima:

¹⁷ Kako pokazuje primjer, u korpus *slovinskih* naroda uključeni su i neslovinski, no ta je pojava bila proširena u tadašnjoj historiografiji o čemu svjedoči i *Kraljevstvo Slavena* Mavra Orbinija, koje je Palmotić nedvojbeno čitao.

Krone ugarske veći dio,
svu bosansku kraljevinu
i, gdi je herceg gospodio,
vlas poda se turska ukinu;

još sred usta ljuta Zmaja
i nokata bijesna Lava
oko tebe s oba kraja
slovinska je sva država.

Robovi su tvoji susjedi,
teške sile svim gospode;
tve vladanje samo sjedi
na pristolju od slobode.

(Gundulić, 1938.: 450, s. 573-584)

Posve drugačije stanje otkrivat će sjever *slovinskoga* prostora, točnije, slobodni i junački poljski prostor u koji se upisuju optimizam, inicijativa i vizija svijetle budućnosti svih *Slovina*. Za razliku od *Osmana*, takav će status u Palmotićeveim tragikomedijama (*Danica*, *Captislava*, *Bisernica*) imati ugarski prostor, dok će u prigodnici Vladislava Menčetića *Trublja slovinska*, u kojoj se također priziva koncept *slovinstva*, prostor *slovinskog*, ali i europskog oslobođenja biti hrvatski, na čelu s Petrom Zrinskim. U tekstovima dubrovačkih autora, dakle, *slovinski* se prostor kao prostor identiteta suprotstavlja *neslovinskom*, nekršćanskom i neprijateljskom prostoru istočnoga, tj. turskoga drugog pri čemu se u njima jasno razabire ideja *slovinskog* angažmana u rješavanju turskog problema u Europi. Tako se u konstrukt tog prostora upisuje kršćanski zemljovid i ideje što ih je, zagovarajući uniju istočnih kršćana s Rimom i oružani kršćanski pokret protiv islama, promovirala Sveta kongregacija za širenje vjere.¹⁸

II.3 No uz koncept *slovinstva* u dubrovačkom književnom diskursu oblikuje se i širi prostor identiteta, a to je prostor kršćanske, tj. katoličke Europe. Na

¹⁸ Usp. Sacred Congregation of Propaganda, *Catholic Encyclopedia*, <http://www.newadvent.org/cathen/12456a.htm> (1.12. 2008.).

njezinu zemljovidu osim *slovinskih* prostranstava zatječemo zapadne europske zemlje, pri čemu su istaknute koordinate Rim kao središte katoličanstva i Beč kao prijestolnica slavnih austrijskih careva u čijim je rukama vodstvo kršćanskog oslobođenja od islama. Suprotstavljen nekršćanskom turskom prostoru, taj se prostor konstruira ponajprije kao prostor prave vjere, vojne mobilizacije, pobjedničkih bitaka i slavnih junaka. I dok će se u Palmotića taj prostor tek nazirati preko motiva »bojne Europe« (*Bisernica*),¹⁹ jasnije će obrise imati u prigodnici Ivana Gundulića *U slavu Ferdinanda II. kneza toskanskoga*: u pjesmi nastaloj u povodu vjenčanja toskanskoga kneza slavi se Ferdinand kao kršćanski vladar, navode se obiteljske veze De Medicija s austrijskim carem koji je »najveći svi pod nebi / kralji od krstjan bratučedi«, a uz predodžbu toskanskoga prostora ističe se motiv kopnenih i pomorskih vojnih uspjeha protiv Turaka Reda sv. Sjepana. Ideja europskog kršćanskog prostora kao prostora identiteta osobito će se isticati u djelima potaknutima turskom opsadom Beča 1683. i kršćanskom pobjedom. Petar Bogašinić u epu *Beča grada opkruženje do cara Mehmeta i Kara Mustafe velikoga vezijera* slavi kršćanske pobjede i austrijskog cara, te junake među kojima se uz poljskoga kralja Ivana Sobjeskog, ističu ugarski, hrvatski, te dubrovački vojvode. U narativno strukturiranim pohvalnicama Petra Kanavelića *Pjesan u pohvalu privedroga Ivana Sobjeskoga, kralja poljačkoga* i *Pjesan u pohvalu kralja poljačkoga* slavi se poljski kralj kao *slovinski*, ali i kao europski kralj, osloboditelj cijelog kršćanskoga Zapada od turske sile. U drugoj polovici stoljeća, dakle, uz taj se prostor vezuje vizija konačnog turskog pada i kršćanskog prodora na istok. Nema sumnje da su takvoj predodžbi pridonijeli vojni uspjesi kršćanske vojske, no u njoj se može nazrijeti i novi vanjskopolitički smjer Dubrovačke Republike koja se 1684. okrenula Bečkom dvoru.²⁰

¹⁹ U toj je tragikomediji radnja smještena u Budim, gdje se u povodu vjenčanja protagonista skupljaju »kraljevići plemeniti, bojna Europa kijem diči se« (Palmotić, 1883.: 329; s. 1674-75). Osim slavnih *slovinskih* vitezova, u koje se ubrajaju i ugarski junaci, proslavu su došli uveličati i »grčkoga sin česara« Leon, sin »rinskoga vedra cara« Gvozdislav, kraljevići Dan, Svek i Got, i dr.

²⁰ Upravo je ta kršćanska pobjeda donijela velik obrat političke i strateške situacije u Europi, a utjecala i je na dubrovačku politiku. Naime, dubrovačka vlada te se godine odlučuje ponovno vratiti pod vrhovnu vlast ugarskoga kralja, ujedno i austrijskog vladara Leopolda I. Habsburškog uz istodobno daljnje plaćanje danka Osmanskom Carstvu. Usp. Foretić, 1980.b: 174-175.

III.1 U kontekstu takvih identitetskih odrednica vrednuju se u dubrovačkoj književnosti i pojedini povijesni prostori, tj. političke, državne zajednice te će se uz jedne vezati isključivo pozitivne konotacije, uz druge ponajprije negativne, a neki će prostori biti obilježeni vrijednosnom ambivalencijom. Uz poljski se prostor tako javljaju mahom pozitivne predodžbe. U Gundulićevu se *Osmanu* Poljsko Kraljevstvo slavi kao slobodna, aristokratska, pravedna i katolička država, koja se kao politički prostor i prostor podrijetla legitimira slavnim precima i prošlošću. Kroz prizmu sadašnjosti, tj. bliske prošlosti koja priziva bitku kod Hoćima 1621., zadobiva odlike junačkoga, ratničkog prostora, utjelovljenog u liku kraljevića Vladislava, a u nj se upisuje i svijetla budućnost *slovinstva*, tj. vizija Poljske kao osloboditeljice kršćanskog slavenskog prostora od Turaka.²¹ U djelima se kasnijih autora, primjerice, Petra Bogašinovića i Petra Kanavelića, predodžba Poljske vezuje uz povijesnu figuru Ivana Sobjeskoga, pri čemu se ističu motivi kršćanske pobjede, junaštva te oslobođenja Zapada. Iako se poljski prostor tematizira ponajprije u djelima motiviranim konkretnim povijesnim događajima, pozitivna predodžba o njemu ne vezuje se samo uz 17. stoljeće niti isključivo uz Dubrovnik – ona je prisutna kao konstanta dubrovačkog, ali i šireg hrvatskog kulturnog ranonovovjekovnog diskursa.²²

III.2 Također, u Dubrovčana se pozitivno vrednuje ugarski prostor. Njegovu je središte kraljevski, slavni Budim, a odlikuju ga slavni i čestiti vladari, hrabri i pošteni junaci i kršćanstvo te prijateljske veze s Dubrovnikom. Takvu predodžbu zatječemo, između ostalog, u pseudopovijesnim tragikomedijama Junija Palmotića, *Sunčanici* Šiška Gundulića, *Ljubici* Vice Pucića Soltanovića, *Zorislavi* Antuna Gleđevića. Izrazito pozitivne predodžbe ugarskoga prostora, kojima se ponajprije priziva Ugarsko Kraljevstvo, nisu novost u dubrovačkoj kulturi 17. stoljeća. Štoviše, one su karakteristične i za dobar dio ranonovovjekovne hrvatske književnosti nastale izvan dubrovačkog okrilja.²³ U toj se afirmativnoj slici, kako

²¹ O polonofilstvu u hrvatskoj baroknoj književnosti općenito, te posebno u Gundulića, vidi Fališevac, 2003.: 85-105.

²² O tome svjedoče, kako ističe Dunja Fališevac, historiografska djela Vinka Pribojevića, Mavra Orbinija i Ivana Lučića (2003.: 89-91).

²³ Autorima u čijim se djelima javlja afirmativna slika ugarskog prostora pribrajaju se, među ostalima, Hvaranin Hanibal Lucić, Zadrani Juraj Baraković i Brne Krnarutić i Šibenčanin Ivan Tomko Mrnavić (Dukić, 2006.: 93-109).

ističe Davor Dukić, prepoznaju tragovi ponajprije antiturskih i kršćanskih tendencija (2006.: 101-102). No, u dubrovačkoj kulturi ugrofilstvo je bilo više od toga i vezivalo se uz ideologiju vlasti. Naime, razdoblje pod Ugarskom Krunom (1358.-1527.) doba je najvećeg prosperiteta Dubrovačke Republike, koje osim unapređenja autonomije, proširivanja državnog teritorija i gospodarskog razvoja obilježava i afirmacija vlastele. Stoga će pozitivna predodžba ugarskoga prostora biti prisutna u dubrovačkim tekstovima sve do pada Republike.²⁴

III.3 Pozitivne konotacije vezuju se i uz reprezentaciju bosanskog prostora. On se javlja kao opće mjesto u pseudopovijesnim tragikomedijama (npr. u *Danici* Junija Palmotića, *Sunčanici* Šiška Gundulića ili u *Zorislavi* Antuna Gleđevića), u kojima se kao državni prostor, točnije, kao Bosansko Kraljevstvo uglavnom priziva preko protagonista koji dolaze s bosanskoga dvora. U Palmotićevoj *Danici*, u kojoj se radnja odvija na dvoru bosanskoga kralja Ostoje, taj se prostor posebno ističe kao prostor pravednih i zajednici predanih vladara, te se uz njega vezuju prijateljski odnosi s Dubrovnikom. U prisutnosti toga prostora u djelima Dubrovčana, kao i u njegovu pozitivnom vrednovanju dade se iščitati povijesno sjećanje na uglavnom korektnu političke i gospodarske odnose Dubrovnika i nekadašnjeg srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva,²⁵ no u takvoj se slici može naslutiti i još nešto – a to je evociranje željenog zemljovida i povijesnog doba u kojem Dubrovčanima najbliži politički susjed nije bilo Osmansko Carstvo.

III.4 U pojedinim tekstovima dubrovačkih autora zatječemo i Španjolsko Kraljevstvo kao povijesni prostor obilježen pozitivnom predodžbom. Tako se, primjerice, u 7. pjevanju Gundulićeva *Osmana*, u kojem Kazlar-aga u potrazi za sultanovom nevjestom boravi na grčkom području, u nekoliko stihova evocira povijesna bitka kod Lepanta 1571., pri čemu se Španjolskoj pridaje uloga osloboditeljice pomorskih europskih zemalja od Turaka i time se ona stavlja uz bok proslavljenoj Poljskoj:

²⁴ Vidi Janeković Römer, 2003.: 123-141. Usp. Dukić, 2006.: 101.

²⁵ Skladni odnosi među dvama prostorima oslikavaju i jedan od imperativa u politici Republike prema Bosanskom Kraljevstvu: oni su, naime, ujedno značili i otvoren put za slobodnu trgovinu i uspostavu kolonija koji su bili za Dubrovnik važni. Usp. Foretić, 1980.a: 166-172.

Na istom mjesti s mnogom vlasti
skoro vitez španjski izbrani
turskom krvi more omasti
i krstjanstvo sve obrani;
on na moru Turke pobi
i ima dobit vječne slave,
a na kopnu ti ih pridobi,
o prislavni Vladislave.
(Gundulić, 1938.: 439, s. 337-344).

Predodžba pak Španjolske Krune kao prijateljskog i junačkog prostora javlja se u epu *Dubrovnik ponovljen*, koji je Dubrovniku nakon potresa pružio vojnu i novčanu potporu.²⁶ Takvo vrednovanje španjolskog prostora može se tumačiti i u kontekstu gospodarskih i političkih veza Napuljskog Kraljevstva i Dubrovačke Republike, koje su bile intenzivne od 16. stoljeća nadalje i koje su bile obilježene naklonošću i korektnim odnosom dviju država.²⁷

III.5 Kad je riječ o hrvatskom političkom prostoru, u književnom diskursu susrećemo različite vrijednosne konotacije. Dok u Gundulićevim tekstovima nema referencija na taj prostor, u Palmotićevoj tragikomediji *Danica* obilježen je negativnom predodžbom. On se posreduje likom hrvatskoga bana Hrvoja, čiji karakter i djelovanje odlikuju lakomost, nemoral te spremnost na ubojstvo zbog vlastitih interesa. No, upućujući na povijesnog bosanskog bana Hrvoja Vukčića Hrvatinića, uz kojeg se vezuje prvi ozbiljni turski prodor u Bosnu,²⁸ u takvu je negativnu predodžbu upisan odnos prema turskome drugome. U kasnijih autora

²⁶ To, između ostalog, ilustriraju sljedeći stihovi: »Bješe iz Pulja dojedrila / Plav oružja bojna puna, / Gradu u pomoć kû posila / Prijateljska španjska kruna. / Hrabren vitez bješe s njome / Vojevoda glasoviti, / Koji slavom viteškome / svud sloviaše po svem sviti.« (Palmotić, 1974.: 40; strofa 57 i 58)

²⁷ Vidi o tome Foretić, 1980.a: 255-263; 1980.b: 64-71; 85-91.

²⁸ Povijesni bosanski vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić bio je pristaša Ladislava Napuljskoga i neprijatelj Sigismunda s čijom se vojskom više puta sukobljavao. Osim toga, uz njegovo se ime vezuje i prvi ulazak Turaka u Bosnu. Vidi Orbini, 1999.: 425-427; Klaić, 1885.: 324; Foretić, 1980.a: 179. Usprkos takvoj negativnoj predodžbi što je o Hrvatiniću nalazimo u Palmotića i u Orbini, u Foretića se spominje kao »dubrovački prijatelj« (171).

hrvatski se prostor pozitivno vrednuje. U pohvalnici *Trublja slovinska* Vladislava Menčetića adresat je Petar Zrinski, koji se slavi kao književnik i junak. Evociranjem Sigetske bitke 1566. i junaštva Nikole Šubića Zrinskog oblikuje se hrvatski prostor kao prostor junaštva i granice, uz što se javlja predodžba predziđa kršćanstva i štita Zapada.²⁹ Osim toga, upravo hrvatskom političkom prostoru, utjelovljenom u imenu Zrinskih, pridaje se uloga osloboditelja kršćanskog prostora, uz što se vezuje i optimistična vizija konačnog turskog pada:

Vidim smrtnom u bljedilu
turski mjesec gdi zapada
zauvijek stati u tamnilu
i ne isteći već nikada.
Zrinsko sunce njega tjera
u istoku da pogine,
da se utopi š njim nevjera,
crna mora sred pučine.
(Menčetić, 1965.: 137)

Pozitivno vrednovanje hrvatskog prostora očituje se i u epu Petra Bogašinića, u kojem on, referencijom na njegove vojskovođe i vojne uspjehe protiv Turaka, zadobiva odlike prostora junaka unutar kršćanskog europskoga prostora.

III.6 Različito se u Dubrovčana vrednuje i srpski prostor. Unutar Gundulićeva *slovinskog* imaginarija pripada mu važno mjesto: u 8. pjevanju *Osmana* oblikuje se on kao prostor junaka i slavne prošlosti, koji čuva sjećanje na srednjovjekovnu srpsku državu, tj. na kraljevski grad Smederevo i njegove vladare Đurđa Despota i Jerinu »od kih ime i sad slove / niz slovinske pokrajine« (Gundulić, 1938.: 442, s. 83-84). Ujedno se uz njegovu sadašnjost veže nesretna politička sudbina, nesloboda i turska vlast, o čemu svjedoči sudbina slijepog starca Ljubdraga, »ki se unukâ unuk zove / Đurđa despota i Jerine« (442, s. 81-82), čijih je dvanaest sinova poginulo, a jedino preživjelo dijete, lijepu Sunčanicu, otima Kazlar-aga,

²⁹ To potvrđuju često citirani Menčetićevi stihovi: »Od ropstva bi davno u valih / potonula Italija, /o hrvatskijeh da se žalih / more otmansko ne razbija« (Menčetić, 1965.: 136).

kako bi postala Osmanovom ženom. U Palmotićevim dramskim djelima u vrednovanju srpskog prostora očituje se ambivalencija: s jedne strane prizivaju se slavna srpska prošlost i dobrosusjedski odnosi s Dubrovnikom (*Captislava*, *Gosti grada Dubrovnika*, *Glas*), s druge, tom se prostoru pridaju odlike nevjerničkog prostora, posredovanog preko motiva »nevjernog Smedereva«. I dok se pozitivna predodžba može motriti iz vizure povijesnih političkih te intenzivnih gospodarskih veza Dubrovačke Republike i srednjovjekovne srpske države i njihove međusobne naklonosti, negativnim se predznakom prizivaju oportuna politika despota Đurđa i njegov odnos s Turcima. Na karti pak ujedinjene kršćanske Europe koja dominira u djelima kasnijih autora taj je prostor izostavljen, a u čemu se nazire već spomenuto preusmjerenje dubrovačkih interesa prema Zapadu.

III.7 Kao neprijeporni prostor drugoga, kako pokazuju navedeni tekstovi, oblikuje se turski prostor. Ovisno o autoru i kontekstu, taj se prostor najčešće oblikuje kao tuđi, neprijateljski, nevjernički, osvajački, *neslovinski* ili neeuropski drugi.³⁰ Bilo da se on tek nazire u sintagmama kao što su »istočni ljuti Zmaj« ili »nevjerno Smederevo« ili se na njega upućuje preko likova negativaca koji dolaze s Istoka, bilo da se na njega eksplicitno referira (*Danica*, *Osman*, *Dubrovnik ponovljen*, *Trublja slovinska* i dr.), uz turski prostor susrećemo ponajprije negativne predodžbe. No one nisu bile jedine te je on katkad obilježen i pozitivnim vrijednosnim konotacijama. Iako ga u *Osmanu* obilježavaju dominantno negativne predodžbe, i on se javlja kao prostor srčanih i caru odanih junaka, što ilustriraju tasovski oblikovani likovi poput Sokolice ili Dilavera, obdarena kršćanskim vrlinama kao što su poštenje, mudrost, vjernost jednoj ženi i hrabrost. U epu *Dubrovnik ponovljen* također su pojedini turski likovi pozitivno vrednovani u skladu s univerzalnim etičkim načelima, a u 11. pjevanju epa opisuju se turski običaji vjenčanja pa je turski prostor predmet egzotističkog diskursa. Tako se u sliku turskog prostora upisuje povijesni kontekst turskih osvajanja koji je obilježio ranonovovjekovnu europsku povijest, politički odnosi Dubrovnika i Osmanskog Carstva u 17. stoljeću, ali i pojedinačna iskustva dubrovačkih poklisara i trgovaca.³¹

³⁰ Pritom se uz njegovu predodžbu ističu četiri stereotipne uloge: Vjerski Neprijatelj (Nevjernik), Osvajač, Snažni Ratnik i Nasilnik (Zulumčar). Usp. Dukić, 2004.: 4.

³¹ Ideje koje su stizale iz Rima, ali možda još i više gospodarska kriza, što je zahvatila dubrovačko društvo te se godišnji harač Turskoj osjećao kao sve veće opterećenje, zasigurno

III.8 No osim turskoga, obilježja drugosti i pretežite negativne konotacije nazirat će se u dubrovačkih autora 17. stoljeća i u prizivanju još jednog povijesnog prostora, a to je mletački. S jedne strane, na to upućuju tekstovi kao što je Gundulićeva *Dubravka*, u kojoj se taj prostor posreduje preko lika Ribara iz Primorja, koji se žali na jedno stanje puka i tiraniju vladara, ili ep *Dubrovnik ponovljen*, u kojem mletačko brodovlje, pod izgovorom pomoći, izravno prijeti Dubrovniku. Pritom negativna predodžba uključuje u prvom slučaju ideju prostora čiji svjetonazor i sustav vrijednosti vode neskladu, nesreći i razdoru zajednice kao cjeline, a u drugom se slučaju on oblikuje kao neprijateljski politički prostor s osvajačkim pretenzijama. U drugim je tekstovima taj prostor prisutan najčešće u predodžbi Dubrovnik kao susretišta/granice, ujedno i slobodne oaze između »Lava i Drokuna«, čime se priziva Mletačka Republika kao svjetska politička sila. I dok simbol lava, ovisno o kontekstu i autoru, obično krije neutralni ili negativni vrijednosni predznak, u spjevu Petra Bogašinića uz njega se vezuje pozitivna predodžba Mlečana, kao bitnih aktera kršćanskih oslobodilačkih akcija.³² S druge strane, negativne se vrijednosne konotacije mogu iščitati upravo iz neprisutnosti toga prostora na *slovenskoj*, kršćanskoj ili europskoj karti identiteta što se oblikuje u tekstovima Dubrovčana. Usprkos tome što je odnos dviju Republika uključivao bliske gospodarske, kulturne i političke veze,³³ bio je obilježen stalnim političkim trzavicama (osobito nakon 1358.) i to uglavnom oko trgovačke prevlasti na Jadranu ili zbog mletačkih pretenzija prema dubrovačkom teritoriju.³⁴

su pridonosile protuturskom raspoloženju Dubrovčana u 17. stoljeću. S druge strane, vazalski je odnos prema Osmanskom Carstvu, u to krizno doba nesigurne trgovine i mletačko-turskih ratnih sukoba, osiguravao Dubrovačkoj Republici autonomiju i slobodnu trgovinu, ali i političku pomoć Turske pa dubrovačka vlada nije podupirala protutursku klimu. Usp. Letić, 1982.: 31-39; Fališevac, 2006.: 178-180.

³² To lijepo ilustriraju stihovi drugog pjevanja Bogašinićeva epa: »Pri ovakoj teškoj zgodi / Lav za obranu Orla siva / tiho stupa, mudro hodi / za iznać Zmaja dje pribiva. / Vidjećete u istoči / gdi š njim Oro vojevuje / i kljunom mu vadi oči, / Lav noktima raskiduje« (Bogašinić, 2004.: 395, s. 105-112).

³³ Dubrovnik je pod vlašću Mletaka bio u 12. stoljeću, te kontinuirano od 1205. do 1358. godine.

³⁴ Stalne političke napetosti obilježile su odnos dviju Republika i u prvoj polovici 17. stoljeća. Dovoljno je samo spomenuti ulogu Mlečana u lastovskoj buni na samom početku stoljeća, njihovo stalno ometanje dubrovačke trgovine na Jadranu, ograničavanje slobodne plovidbe, napetost za mletačko-španjolskog sukoba na Jadranu (1617.-1619.), teritorijalne

IV. Književni svjetovi mnogih dubrovačkih autora u 17. stoljeću, kako pokazuje ovaj rad, bitno su određeni konceptom kolektivnog identiteta – političkog, društvenog, vjerskog i dr. – pri čemu ideja zajednice i zajedništva zaprima najvažnije mjesto unutar njihova vrijednosnog sustava. Prostorno se materijalizirajući u tekstu kao grad (Dubrovnik), država (Dubrovačka Republika), zajednica slavenskih prostora («slovinski jezik») ili širi europski teritorij (Zapad), kao stožerne ideje identiteta otkrivaju se domoljublje, *slovinstvo* i kršćanstvo, koje također određuju polazišta s kojih se vrednuje književna zbilja. To se očituje upravo u oblikovanju vlastitog i prostora drugoga, koje upućuje na vrednovanje pri kojem se vlastitom, tj. dubrovačkom, *slovinskom*, kršćanskom i europskom prostoru pridaju pozitivne konotacije – uz njega se, naime, vežu kršćanska vjera kao najveća i zadana vrijednost te kategorije dobra, koristi i moralnog djelovanja – dok je istodobno prostor nedubrovačkog, *neslovinskog*, nekršćanskog i neeuropskog, tj. ponajprije turskog drugoga uz katkad neutralne ili pozitivne konotacije, najčešće obilježen negativnim vrijednosnim predznakom. Time se razotkrivaju pozicije vrednovanja određene autocentričnom perspektivom, koja se, kako je već rečeno, očituje i u oblikovanju pojedinačnih povijesnih prostora te njihovoj imaginarnoj vrijednosnoj hijerarhijskoj ljestvici. Zajednica kao najveće dobro, domoljublje, *slovinstvo* i kršćanstvo ideje su ugrađene u sliku prostora u dubrovačkih autora, ali i u opći sustav vrijednosti književnošću posredovana svijeta. Jasno pak prizivajući historiografski, društveni i politički kontekst otkrivaju one da su u književnosti Dubrovčana u 17. stoljeću ideologija, politika, etika i estetika gusto prepletene.

pretenzije Mlečana na otoke Lokrum, Sušac i Molunat koje su kulminirale krizom 1630.-35. te trzavice tijekom mletačko-turskog sukoba, tj. Kandijskoga rata koji je počeo 1645. Detaljnije o tome Foretić, 1980.a: 242-248; 1980.b: 79-91; 95-114.

IZVORI

- Bettera, Baro. *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju*, transkribirao Milovan Tatarin.
- Bogašinović, Petar Toma. 2004. »Beča grada opkruženje od cara Mehmeta i Kara Mustafe velikoga vezijera«, u: *Hrvatska književna baština*, knj. 3, Zagreb: Ex libris, str. 361-414.
- Bunić, Nikolica. 2004.a. »Feniče aliti srećno narećenje gradu Dubrovniku po trešnji«, u: Tatarin, Milovan: *Feniks: život i djelo Nikolice Bunića*, Zagreb: NZMH, str. 187-203.
- Bunić, Nikolica. 2004.b. »Grad Dubrovnik Vlastelom u trešnju«, u: Tatarin, Milovan: *Feniks: život i djelo Nikolice Bunića*, Zagreb: NZMH, str. 183-185.
- Gleđević, Antun. 1886. *Djela Antuna Gleđevića*, Zagreb: JAZU (*Zorislava*, str. 178-238) [Stari pisci hrvatski, knj. XV]
- Gundulić, Ivan. 1938. *Djela Dživa Frana Gundulića*, 3. izdanje, priredio Đuro Körbler, Zagreb: JAZU (*Dubravka*: str. 261-318; *Osman*: str. 389-562; *U slavu Ferdinanda II. kneza toskanskoga*: str. 383-387) [Stari pisci hrvatski, knj. IX]
- Gundulić, Šiško. 1962. »Sunčanica«, *Grada za povijest književnosti hrvatske*, knj. 28. Zagreb: JAZU, str. 42-118.
- Kanavelić, Petar. 1841. »Grad Dubrovnik Vlastelom u trešnji«, *Danica ilirska*, god. VII, br. 42: str. 172; br. 43: str. 176; br. 44: str. 179-180.
- Kanavelić, Petar. 1972. »Trstenko pastijer u veselju«, priredila Z. Bojović, *Zbornik grada Korčule*, Zagreb, str. 260-268.
- Kanavelić, Petar. 2004.a. »Pjesan u pohvalu kralja poljačkoga«, u: *Hrvatska književna baština*, knjiga 3., Zagreb: Ex libris, str. 448-450.
- Kanavelić, Petar. 2004.b. »Pjesan u pohvalu privedroga Ivana Sobjeskoga, kralja poljačkoga«, u: *Hrvatska književna baština*, knjiga 3., Zagreb: Ex libris, str. 427-446.
- Menčetić, Vladislav. 1965. »Trublja slovinska«, u: *Zbornik stihova XVII. stoljeća*. Zagreb: MH; Zora, str. 129-140 [PSHK, knj. 10]

- Palmotić, Jaketa. 1974. *Dubrovnik ponovljen*, Nachdruck der Ausgabe Dubrovnik 1878 mit einer Einleitung von Johannes Holthusen, München: Wilhelm Fink Verlag.
- Palmotić, Junije. 1882. *Djela Gjona Gjora Palmotića*, dio I., Zagreb: JAZU (*Pavlimir*: 1-112; *Danica*: str. 287-404) [Stari pisci hrvatski, knj. XII]
- Palmotić, Junije. 1883. *Djela Gjona Gjora Palmotića*, dio II., Zagreb: JAZU (*Capislava*: 159-277; *Bisernica*: 279-360; *Glas*: 514-524). [Stari pisci hrvatski, knj. XIII]
- Palmotić, Junije. 1976. »Gosti grada Dubrovnika«, *Kronika za književnost i teatrologiju JAZU*, II (1-2): 63-66.
- Pucić, Soltanović, Vice. 1962. »Ljubica«, *Grada za povijest književnosti hrvatske*, knj. 28. Zagreb: JAZU, str. 119-193.

LITERATURA

- Blažević, Zrinka. 2008. *Ilirizam prije ilirizma*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Bogišić, Rafo. 1991. »Hrvatski barokni slavizam«, u: *Hrvatski književni barok*, ur. Dunja Fališevac, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, str. 9-38.
- Bošković-Stulli, Maja. 2002. *Usmene priče iz Župe i Rijeke dubrovačke*. Zagreb: Ex libris.
- Ćosić, Stjepan; Vekarić, Nenad. 2005. *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*, Zagreb – Dubrovnik: HAZU.
- Diversis, Filip de. 2004. *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, prevela i priredila Z. Janeković Römer, Zagreb: Dom i svijet.
- Dukić, Davor. 2003. »Hrvatska književnost. Neke temeljne značajke«, u: *Hrvatska i Europa; Kultura, znanost i umjetnost*, sv. III, Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće), ur. Ivan Golub, Zagreb: HAZU; Školska knjiga, str. 487-499.
- Dukić, Davor. 2004. *Sultanova djeca*, Zadar: Thema i. d.

- Dukić, Davor. 2006. »Ugrofilstvo u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja«, u: *Kulturni stereotipi*, ur. D. Oraić Tolić i E. Kulcsár Szabó, Zagreb: FF press, str. 93-109.
- Fališevac, Dunja. 2003. »Polonofilstvo u hrvatskoj baroknoj književnosti«, *Umjetnost riječi* XLVII (2003), 1-2: 85-105.
- Fališevac, Dunja. 2007. »Sveto za profano: Sveti Vlaho kao politički simbol u književnosti starog Dubrovnika«, u: *Dubrovnik – otvoreni i zatvoreni grad*, Zagreb: Ljevak, str. 133-156.
- Foretić, Vinko. 1980.a. *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 1. dio, Zagreb: NZMH.
- Foretić, Vinko. 1980.b. *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 2. dio, Zagreb: NZMH.
- Janeković Römer, Zdenka. 1999. *Okvir slobode*, Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.
- Janeković Römer, Zdenka. 2003. *Višegradski ugovor, temelj Dubrovačke Republike*, Zagreb: Golden marketing.
- Klaić, Vjekoslav. 1885. *Geschichte Bosniens von den ältesten Zeiten bis zum Verfall des Königreichs*, Leipzig: Verlag von Wilhelm Friedrich.
- Kunčević, Lovro. 2008. »O dubrovačkoj libertas u kasnom srednjem vijeku«, *Analitički Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 46 (2008.): 9-64.
- Lauer, Reinhard. 2002. »Ilirski ideologem«, u: *Studije i rasprave*, Zagreb: MH, str. 9-32.
- Letić, Branko. 1982. *Rodoljublje u dubrovačkoj književnosti XVII veka*, Sarajevo: Svjetlost.
- Ljetopis popa Dukljanina*. 1950. Latinski tekst s hrvatskim prijevodom i »Hrvatska kronika«, Zagreb: MH.
- Orbini, Mavro. 1999. *Kraljevstvo Slavena*, prevela Snježana Husić, priredio Franjo Šanjek, Zagreb: Golden marketing; Narodne novine.
- Potthoff, Wilfried. 1973. *Die Dramen des Junije Palmotić: Ein Beitrag zur Geschichte des Theatres in Dubrovnik im 17. Jahrhundert*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Samardžić, Radovan. 1983. *Veliki vek Dubrovnika*, Beograd: Prosveta.
- Smith, Anthony D. 1999. »Nation and Ethnoscape«, u: *Myths and Memories of the Nation*, Oxford UP, str. 149-159.
- »Sveti Vlaho poglaviti dubrovački obranitelj«, *Dubrovnik*, V (1994.), 5

Würzbach, Natascha. 2001. »Erzählter Raum – Fiktionaler Baustein, kultureller Sinnträger, Ausdruck der Geschlechterordnung«, u: *Erzählen und Erzähltheorie im 20. Jahrhundert*, ur. Jörg Helbig, Heidelberg: Winter, str. 105-129. [Anglistische Forschungen, Bd. 294]

VALUABLE CONNOTATIONS OF HISTORIC PLACES IN DUBROVNIK'S LITERATURE OF THE 17TH CENTURY

S u m m a r y

References to historic territories appear rather frequently in Dubrovnik's literature of the 17th century. Works of Ivan Gundulić, Junije Palmotić, Jaketa Palmotić – Dionorić, Nikolica Bunić, Bara Bettera, Petar Kanavelić and others, witness to that fact. Being intermediaries between plots (Dubrovnik, Slovene countries, Ottoman Empire), through (pseudo)historic characters as their representatives (for instance Osman, Pavlimir, Vladislav), or through direct sources, historic territories include, first of all, the idea of political, state community. However, their forming and evaluation in literary works directs to concepts of identity like patriotism, Slovenism and Christianity, which are characteristic for historiographical, cultural, political and ideological discourse of the time. At the same time, the representation of territories includes auto-centric perspective, i.e. by defining »own« and »other« in which the »own« territory mostly has positive value prefix, while »other« territories (not Dubrovnik, not Slovene, not Christian) have negative prefixes. In that sense, in the net of auto-ideas and hetero ideas, imaginary values on a hierarchical scale of historic territories, could be vaguely seen. Through historic, social and political context, it reveals that the ideology, politics and ethics in the 17th century literature of Dubrovnik, are strongly connected.